

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА**

УКРАЇНОЗНАВСТВО

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ГАЛУЗІ ОСВІТИ**

Київ 2005

УДК 811.161.2'373.7
ББК 88.5+81-7

Зміст програми погоджено з Науково-методичним центром вищої освіти Міністерства освіти й науки України (01.03.2002 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою НДІУ МОН України, протокол № 10 від 31.10.2005 р.

Українознавство: Навчальна програма підвищення кваліфікації працівників галузі освіти / Укл. П.П. Кононенко, А.Ю. Пономаренко, Л.К. Токар. – К.: Міленіум, 2005. – 36 с.

Навчальну програму створено з метою допомогти слухачам курсів підвищення кваліфікації оновити й розширити знання теоретичного матеріалу з українознавства, ознайомитися з новими технологіями викладання цієї інтегративної дисципліни в практиці роботи освітян.

УДК 811.161.2'373.7
ББК 88.5+81-7

Підп. до друку 2.12.2005. Формат 60 x 84/16.
Папір офс. Гарнітура Times. Друк офс.
Ум. друк. арк. 2,2. Обл.-вид. арк. 2,0.
Тираж 300 прим. Зам. 2-12-05

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

м. Київ, вул. Ісаакяна, 18, оф. 101
тел./факс 230-47-78
e-mail: info@millennium.net.ua

© Колектив укладачів, 2005
© НДІ українознавства, 2005

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Навчальний план курсу «Українознавство».....	8
Навчальна програма курсу «Українознавство».....	9
Теми підсумкових робіт.....	30
Питання до заліку.....	33

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Українознавство в системі освіти має великі традиції. Його корені — в надрах епосу та літописної літератури середини нашої ери та Київської Русі, а першотворцями були автор «Літопису Аскольда», великі князі Ярослав Мудрий і Володимир Мономах, літописці Нестор та Никін, митрополит Іларіон. Закладені ними основи розвивали автори Галицько-Волинського і Густинського літописів, С.Величко, Г.Грабянка, Самовидець, автор “Історії Русів”, творці українознавчих концепцій і праць М.Максимович, М.Костомаров, В.Антонович, П.Куліш, О.Потебня, П.Житецький, М.Драгоманов, П. Юркевич, І. Нечуй-Левицький.

Етапними стали творчість Тараса Шевченка та дослідження Михайла Грушевського і, зокрема, його фундаментальна праця “Історія України-Руси”.

Витоки українознавства на рівні елементів етно-, крає-, країно-, народо-, державо-, природо-, людинознавства сягають ще до Київсько-руського періоду і відтворені в літописах, спостереженнях істориків (у тому числі “батька історії” Геродота), дослідників, політиків, мандрівників Єгипту й інших арабських країн, Греції, Візантії, Риму, Скандинавії, Центральної Європи.

З кінця XIX ст. українознавство починає формуватись як цілісна система наукових знань, зокрема в працях Івана Франка та в діяльності НТШ, яке стало прообразом української Національної Академії Наук.

У XX ст. зусиллями М.Грушевського, Д.Яворницького, В.Вернадського, Іларіона (І.Огієнка), С.Єфремова, І.Стешенка та ін. українознавство все чіткіше виявляє себе як єдина система науки і освіти, а з 1917 року – і як філософсько-світоглядна основа вироблення політики, державного та суспільно-політичного життя в Україні. 20-ті роки XX ст. стали періодом його розквіту в усіх сферах культури й державотворення, виховання й навчання, наукових досліджень.

Розгром інституцій Національної Академії Наук на початку 30-х років призвів до дискредитації та фактичної заборони українознавства.

З того часу виявляються дві лінії: знищення основ українознавства на терені “радянської” України й все ширшого розвитку його в європейських, американських, канадських, австралійських, азійських науково-освітніх, культурологічних центрах, створення інститутів українознавчих досліджень у Гарварді й Едмонтоні, в Лондоні, Празі і Мюнхені, Парижі. З’являються численні наукові праці, у т. ч. “Загальна українська енциклопедія” (І.Раковського) й “Енциклопедія українознавства” (за ред. В.Кубійовича, З. Кузелі).

Відродження суверенної держави України в 90-х роках XX ст. зумовило й відродження науково-освітнього українознавства, засвідчивши: це – двоєдиний процес.

Чільну позицію у цьому процесі посів Інститут українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка (з червня 2000 року – Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України). Інститутом, засновником і директором якого є професор П.П. Кононенко, було розроблено концепції з українознавства як цілісної науки, як окремої навчальної дисципліни і як методології розвитку національної освіти.

Українознавство як цілісна система виховання й освіти стало основою навчально-виховних програм тисяч дитячих садків і шкіл, понад 150 вищих навчальних закладів України та багатьох центрів країн зарубіжжя.

Самим життям, потребами розбудови національної освіти в Україні було зумовлено те, що за поданням Міністерства освіти Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 5 серпня 1998 року ухвалив: ввести українознавство до державного стандарту освіти як окрему навчальну дисципліну, одночасно розвиваючи його і як методологію освітньо-виховного процесу.

Українознавство є системою наукових інтегративних знань про Україну, світове українство як цілісність, як геополітичну реальність.

Сама ж Україна й українознавство є органічними частками вселюдства (планети Земля, всесвітньої цивілізації і культури), тому і українознавство постає важливим складником знань про людське суспільство.

Поняття Україна охоплює: територію, яку заселяв український етнос в минулому та заселяє українська нація (народ) нині; природу, відповідну територію з її земними, водними, повітряними ресурсами, особливостями екології; мову як універсальний феномен буття і свідомості етнонації; суспільство й державу в їх генезисі; матеріальну й духовну культуру (релігію, філософію, мистецтво, освіту, науку, валеологію, право, військо, міжнародні відносини), що розвиваються упродовж багатовікової історії української етнонації та держави; тип людини; отже – світове українство в часо-просторовій еволюції.

Поняття українство охоплює: українців як світовий феномен (в Україні і зарубіжних країнах); етнонаціональні групи, що: а) займали і займають питомі українські землі поза теперішніми державними кордонами України з найдавнішого по теперішній часи; б) живуть у понад 70 країнах планети, творять там матеріальну й духовну культуру, але визнають свою етнонаціональну ідентичність, зумовлену єдністю етнонаціонального генотипу, долі, ментальності, усвідомлення історичної місії України й українців.

Предметом українознавчих досліджень є феномен українства, закономірності, досвід і уроки його етно-, націо-, державотворення, матеріального й духовного життя, формування і розвитку етнічної території (України).

Філософсько-гуманістичними основами українознавства є визнання: світ — єдиний, цілісний, повний лише у своїй різноманітності, в тому числі людей (народів), що складають вселюдство; кожна людина, нація, мова, культура має природне, рівне право на життя й повну самореалізацію; тільки у взаємодії з іншими людьми кожна людина, кожен народ, його мова, культура можуть виявити всю повноту своєї індивідуально-вселюдської сутності; посягання на природне право кожної людини, нації, мови, культури, на їхню самотність і волю є злочином перед вселюдством; шляхом до повної реалізації сутності, покликання людини і людства є пізнання як синтез самопізнання і самотворчості.

Українознавство — шлях до самопізнання й самотворення українства, здійснення ним своєї історичної місії. Воно органічно поєднує (синтезує) процеси пізнання, виховання й навчання, народної і академічної вітчизняної педагогіки, вітчизняного і зарубіжного досвіду, органічно переростає в українолюбство та українотворення.

Завдання курсу: на основі наукової джерельної бази, всебічного, системного вивчення й висвітлення генезису України й українства, самого українознавства як наукової системи: а) виявити досвід поколінь та історичні уроки розвитку етнонації, української природи, мови, держави, культури, людини; б) тим самим сприяти аналізу тенденцій, закономірностей, причин та наслідків розвитку й проблем сучасності; в) формувати питомі риси громадян; г) готувати покоління до самостійного життєвого вибору шляху та перспектив майбутнього, пізнання й самопізнання, творення й самотворення особистості, схильної і спроможної бути в гармонії з іншими людьми, з довкіллям, з власним “Я” (внутрішнім світом) і поєднувати особисті інтереси з громадськими, національно-державними та загальнолюдськими; сприяти виробленню високих суспільних, державних, гуманістичних, духовно-культурних ідеалів, визначенню морально-етичних та естетичних критеріїв і принципів життєдіяльності людей мудрого серця і гуманного розуму (інтелекту), патріотів-професіоналів світового рівня, творців засад громадянського суспільства в національній державі.

Методологічні засади українознавства визначаються його принципами: системності, історизму, науковості та інтегративності знань; методами: аналізу й синтезу; поєднання вітчизняного й зарубіжного досвіду; індукції і дедукції; єдності професіоналізму й патріотизму, знання і любові; постійного співвіднесення матеріалів (досвіду) різних концентрів українознавства. Фундаментом українознавства є цілісна система знань археології та етнології, фольклористики і лінгвістики, антропології й демографії, людино-, суспільство- й природознавства, релігієзнавства, історії, філософії, культурології та інших наук.

Універсальна цілісність “України” й “українства” розкривається й досягається шляхом взаємопов’язаного еволюційно-синхронного й діахронного розгляду концентрів: Україна – етнос; Україна – природа,

екологія; Україна – мова; Україна – нація, держава; Україна – культура; Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність, доля; Україна, світове українство – історичні уроки, історична місія.

З огляду на це українознавство постає як цілісна система самопізнання, виховання й навчання, єдності знання, любові і творення.

Вимоги до освіти: в курсі підвищення кваліфікації з українознавства беруть участь слухачі освітньо-кваліфікаційного рівня *спеціаліст*. Вони можуть застосувати набуті знання як у роботі в середніх загальноосвітніх закладах, так і у вищій школі при викладанні відповідних гуманітарних дисциплін.

Форми підсумкового контролю знань: за результатами навчання на курсах підвищення кваліфікації слухачі беруть участь у семінарських заняттях, круглих столах, готують і захищають підсумкові роботи та складають залік, який охоплює всі розділи програми.

УКРАЇНОЗНАВСТВО

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
КУРСУ «УКРАЇНОЗНАВСТВО»
(72 години, 12 модулів)

№	Назви тем
<i>Модуль 1</i>	Вступ до спеціальності «Українознавство». Концепція, структура та завдання навчального курсу «Українознавство»
<i>Модуль 2</i>	Історія, етапи розвитку, історіографія та джерела українознавства
<i>Модуль 3</i>	Україна – етнос
<i>Модуль 4</i>	Україна – природа, екологія
<i>Модуль 5</i>	Україна – мова
<i>Модуль 6</i>	Україна – нація, держава
<i>Модуль 7</i>	Україна – культура
<i>Модуль 8</i>	Україна – художня словесність
<i>Модуль 9</i>	Україна в міжнародних відносинах
<i>Модуль 10</i>	Україна – ментальність, доля
<i>Модуль 11</i>	Досвід та уроки буття українського народу. Україна – історична місія
<i>Модуль 12</i>	Українознавство в навчально-виховному процесі

УКРАЇНОЗНАВСТВО

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ
(72 години, 12 модулів)

Модуль 1

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ “УКРАЇНОЗНАВСТВО”

Назви розділів і тем	Кількість годин
1. Українознавство як система інтегративних знань про Україну і світове українство в усіх часо-просторових вимірах. Предмет і завдання навчального курсу «Українознавство».	1
2. Теоретико-методологічні засади українознавства як науки і навчальної дисципліни.	1
3. Зміст і структура курсу. Концентри українознавства.	1
4. Поняття «Україна» та «українство», загальна характеристика термінологічної бази навчальної дисципліни.	1
Форма контролю	семінар

☞ **Ключові слова:** концепція, Україна, світове українство, система інтегративних знань, концентр, етнос, нація, держава, мова, міжнародні відносини, культура, ментальність, доля, історична місія, самопізнання, теорія, методологія, періодизація.

ЛІТЕРАТУРА

Вісник Київського університету: Українознавство. Вип. 1. – К., 1994.
Грушевський М. На порозі нової України. – К., 1991.
Єфремов С. Українознавство. – К., 1920.
Інститут українознавства... Довідник до 5-річчя інституту 1992-1997 рр. – К., 2001.
Калакура Я.С. Методологічний інструментарій українознавця // Збірник наукових праць НДІУ. Том 1. – К., 2003. – С. 174-182.
Кононенко П. Національна ідея, нація, націоналізм. – К.: Міленіум, 2005.
Кононенко П. Українознавство: Підручник. – К.: Либідь, 1996.
Кононенко П. “Свою Україну любіть...” – К.: Твім Інтер, 1996.
Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Феномен української мови. – К.: “Наша культура і наука”, 1999.

- Кононенко П.П., Кононенко Т.П.** Освіта ХХІ ст. Філософія родинності. – К.: Артек, 2001.
- Кононенко П.П., Кононенко Т.П.** Український етнос: генеза і перспективи. – К., 2002.
- Кононенко П.П., Кононенко Т.П.** Українознавство – наука любові, етики, життєтворчості // Збірник наукових праць НДІУ. Том 1. – К., 2003. – С. 72-96.
- Кононенко П.П.** Українознавство: проблеми методології // Збірник наукових праць НДІУ. Том 1. – К., 2003. – С. 109-114.
- Кононенко П.** Українознавство – наука самопізнання українського народу // Українознавство. – 2002. – Число 1-2. – С. 22-29.
- Кононенко П.П., Пономаренко А.Ю.** Українознавство: Конспект лекцій. – К.: МАУП, 2005.
- Кононенко П.П., Токар Л.К., Маляренко Л.Л.** Українознавство в системі освіти: Довідник джерел з питань змісту, методології та методики викладання. – К., 1996.
- Крисаченко В.С.** Українознавство. Хрестоматія-посібник. У 2-х т. – К.: Либідь, 1996.
- Мишанич О.** Українознавство як світова наукова дисципліна // Українознавство. – 2002. – Число 1-2. – С. 32-35.
- Токар Л.** Актуальні питання теорії та методології українознавства // Українознавство. – 2002. – Число 1-2. – С. 36-43.
- Токар Л.** Об'єкт і предмет українознавства // Українознавство. – 2001. – Число 1. – С. 25-34.
- Токар Л.К.** Українознавство в системі наукових і навчальних дисциплін // Збірник наукових праць НДІУ. Том 1. – К., 2003. – С. 135-146.
- Українознавство: стан, проблеми, перспективи розвитку** // Матеріали першої Міжнар. конф. “Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства”. – К., 1993.
- Українознавство в розбудові держави** // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1994.
- Українознавство: Ювіл. збірник.** – К., 1996.

Модуль 2

ІСТОРІЯ, ЕТАПИ РОЗВИТКУ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА УКРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Назви розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1. Основні етапи розвитку українознавства. Історична зумовленість становлення системи інтегративних знань про Україну і світове українство.	1
2. Історіографія українознавства.	1

3. Наукове визначення понять “джерело” та “джерельна база” українознавства. Види джерел. Методи і прийоми їх ідентифікації та використання. Науковий аналіз джерел.	1
4. Пам’ятки матеріальної та духовної культури українського народу як джерела українознавства.	1
Форма контролю	семінар

☞ *Ключові слова:* історія, етапи розвитку, історіографія, джерела українознавства, пам’ятка культури, концепція.

📖 ЛІТЕРАТУРА

- Кононенко П.** Українознавство: Підручник. – К.: Либідь, 1996.
- Баран В.Д., Баран Я.В.** Походження українського народу. – К., 2002.
- Брайчевський М.** Конспект історії України. – К., 1994.
- Грушевський М.** Історія України-Руси. – К., 1991-1997.
- Дорошенко Д.** Огляд української історіографії. – К., 1990.
- Енциклопедія українознавства.** Загальна частина. Т.1-3.— К., 1994.
- Єфремов С.** Українознавство. – К., 1920.
- Історія української школи та педагогіки:** Хрестоматія. – К.: Знання, 2003.
- Калакура Я.С.** Історичні засади українознавства як науки і навчальної дисципліни // Збірник наукових праць НДІ українознавства. Том І. – К., 2003. – С. 322 – 330.
- Кононенко П. П.** “Свою Україну любіть...” – К.: Твім Інтер, 1996.
- Кононенко П.П., Кононенко Т.П.** Освіта ХХІ ст. Філософія родинності. – К.: Артек, 2001.
- Кононенко П.П., Пономаренко А.Ю.** Українознавство: Конспект лекцій. – К.: МАУП, 2005.
- Кононенко П.П., Токар Л.М., Маляренко Л.Л.** Українознавство в системі освіти: Довідник джерел з питань змісту, методології та методики викладання. – К., 1996.
- Крисаченко В.С.** Українознавство. Хрестоматія-посібник. У 2-х кн. – К.: Либідь, 1996.
- Літопис Аскольда** // Українознавство. – 2003. – Ч. 4 (9).
- Максимович М.** Київ явився градомъ великимъ... – К., 1994.
- Мишанич О.В.** Українознавство як світова наукова дисципліна // Збірник наукових праць НДІ українознавства. Том І. – К., 2003. – С.114 – 121.
- Українознавство.** Науковий бібліографічний довідник у 2-х т. 4 частинах. Ч.1. Загальна українознавча бібліографія. – К.: Українська ідея, 2002.

УКРАЇНА – ЕТНОС

Назви розділів і тем	Кількість годин
1. Концепції і теорії етногенезу в українознавстві.	1
2. Український етнос: витоки та основні етапи розвитку.	1
3. Етнонаціональна самоідентифікація українського народу. Проблеми, перспективи розвитку українського етносу в Україні і зарубіжних країнах. Голодомори в Україні. Етноцид, Чорнобиль.	3
4. Сучасний стан та перспективи розвитку української етнології.	1
Форма контролю	семінар

☞ **Ключові слова:** етнос, рід, плем'я, нація, природа, етногенез, народ, ментальність, харизма, характер, доля, етнологія, етнографія, геноцид, етноцид.

ЛІТЕРАТУРА

- Кононенко П.** Національна ідея, нація, націоналізм. – К.: Міленіум, 2005.
- Літопис Аскольда** // Українознавство. – 2003. – Ч. 4 (9).
- Літопис руський.** – К., 1989.
- Націоналізм. Антологія.** – К.: Смолоскип, 2000.
- Агеев А.Г.** Нациология: проблемы конструирования // Философские науки.— 1991.— № 5.
- Алексеев В.** Этногенез. — М., 1978.
- Алексеева Т.И.** Этногенез восточных славян. По данным антропологии. — М., 1973.
- Баран В.Д., Баран Я.В.** Історичні витоки українського народу. – К., 2005.
- Баран В.Д.** Черняхівська культура. За матеріалами Дністра і Західного Бугу. — К., 1981.
- Баран В.Д.** Становлення ранньосередньовічних слов'янських культур та основні шляхи розселення слов'ян // Записки НТШ.— Т.ССХХV.— Львів, 1993.
- Баран В.Д., Козак Д.М., Терпиловський О.М.** Походження слов'ян.— К.: Наукова думка, 1991.
- Баран В.Д., Баран Я.В.** Походження українського народу. – К., 2003.
- Бромлей Ю.В.** Очерки теории этноса. — М., 1983.
- Велесова книга.** Збірка поліських пам'яток V – IX століть // Хроніка. — 2000.— 1994. – № 3-4.
- Винниченко В.** Відродження нації: В 3-х ч.— К., 1990.
- Вівчарик М., Карташов Р.** По шляху консолідації нації // Розбудова держави.— 1996. — № 2— С. 14-18.

Вовк Ф. Антропологічні особливості українського народу.— К., 1994.
Грушевський М. Хто вони такі українці і чого вони хочуть?— К., 1991.
Грушевський М. На порозі нової України.— К., 1991.
Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т-х, 12 кн.— К., 1991-1997.
Донцов Д. Історія розвитку української національної ідеї.— К., 1991.
Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Т.1-3.— К., 1994.
Етнос і соціум.— К., 1993.
Етнонаціональний розвиток в Україні. Терміни, визначення, персоналії.— К., 1993.
Етнічний довідник. Етнічні меншини в Україні.— К.— 1996.
Етнічний довідник у 3-х част. Ч. 1. Поняття та терміни.— К., 1997.
Жаботинський В. Вибрані статті. — К., 1992.
Заставний Ф. Українська діаспора.— Львів, 1991.
Заставний Ф. Українські етнічні землі.— Львів, 1993.
Ідзьо В. Кельтська цивілізація на території України. — Львів, 2002.
Карпенко М. Велесова книга. — К., 2003.
Кирило-Мефодіївське товариство. У 3-х т.— К., 1990.
Коловников А.Г. Трипольское общество Среднего Приднестровья. — К.: Наукова думка, 1993.
Кононенко П.П. Українознавство. — К.: Либідь, 1996.
Кононенко П.П. “Свою Україну любіть...” — К., 1996.
Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Український етнос: генеза і перспективи. — К., 2003.
Костомаров М. Твори: В 2-х т.— К., 1990.
Костомаров Н. Две русские народности // Исторические монографии и исследования.— Изд. 2-е — Т.І.— СПб., 1872.— С. 51-109.
Липинський В. Листи до братів-хліборобів.— Нью-Йорк, 1991.
Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2-х т.— К., 1994.
Липа Ю. Призначення України. — К., 1999.
Макарчук С.А. Український етнос (виникнення та історичний розвиток).— К., 1992.
Мала енциклопедія етнодержавознавства.— К., 1996.
Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Зб. док. і матер. — К., 1994.
Національні процеси в Україні: історія і сучасність. (Документи і матеріали) (У 2 ч.) / Упоряд. І.О.Кресіна та ін. — К., 1997.
Нельга О.В. Теорія етносу: Курс лекцій. — К.: Тандем, 1997.
Основи етнодержавознавства: Підручник. — К., 1997.
Пахльовська О. Гея: смерть і воскресіння // Україна молода. — 2005. — 26 листопада.
Ребет Л. Теорія нації. — Львів, 1997.
Світова та вітчизняна етнодержавницька думка (У персоналіях). — К., 1997.
Свідзинський А. Це складне національне питання. — К., 1994.
Скифы и сарматы. — К.: Наукова думка, 1977.
Сміт Е. Національна ідентичність. Пер. з англ. — К., 1994.
Старосольський В. Теорія нації. — Відень, 1922.
Фігурний Ю.С. Український етнос як один із важливих концентрів українознавства // Збірник наукових праць НДІУ. Том 1. — К., 2003. — С. 341-365.

Яценко Б. Велесова книга – пам’ятка IX століття // Хроніка. – 2000. – 1995. – № 1.
Шлемкевич М. Загублена українська людина.— К., 1992.

Модуль 4

УКРАЇНА – ПРИРОДА, ЕКОЛОГІЯ

<i>Назви розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1. Природа України в системі українознавства.	1
2. Природа як об’єкт людської практики і пізнання, взаємозалежність людини і природи, духовість природи.	1
3. Цілісність екосистеми та цілісність людини. Роль природи у формуванні людини.	1
4. Творення людиною другої природи та особливості її світоглядного впливу.	0,5
5. Українська природа і світовідчуття українців.	0,5
Форма контролю	семінар

🔑 **Ключові слова:** природа, екологія, довкілля, ландшафт, фізичні і біологічні явища природи, здоров’я людини, цивілізація, культура, етноестетика, духовість природи.

ЛІТЕРАТУРА

Борейко В., Андрієнко Т. Екологічна освіта й заповідні території // Ойкумена. –1991. – № 5. – С. 19-23.
Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1992.
Бурдіян Б.Г. та ін. Навколишнє середовище та його охорона. – К.: Вища школа, 1993.
Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М., 1988.
Горський В. С. Історія української філософії. – К., 1996.
Грожин А.С. Філософські погляди вчених-природознавців Києва (друга пол. XIX – поч. XX ст.) // Філософська думка. – 1982. – № 2. – С. 73 - 84.
Генсірук С. А. Ліси України. – К., 1992.
Етнос і соціум / Відп. ред. Б. В. Попов. – К., 1993.
Заставний Ф. Д. Географія України. – Львів, 1994.
Знойко О. П. Міфи Київської землі і події старовинні. – К., 1989.
Історія філософії України: Хрестоматія. – К., 1993.
Кононенко М.П. Постаті. – К.: Міленіум, 2005.
Кононенко П. П. Українознавство: Підручник. – К., 1996.
Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Освіта XXI ст. Філософія родинності. – К., 2001.

Кононенко П.П., Сніжко В.В., Кононенко М.П. Україна: природа, людина, екологія. – К.: Міленіум, 2005.

Крисаченко В. С. Еколого-етнічна цілісність України: генеза, сутність, руйнування // Ойкумена. – 1992. – № 1. – С. 4-14.

Крисаченко В. С. Екологічна культура. – К., 1996.

Крисаченко В., Мостяєв О. Україна: природа і люди. – К., 2000.

Людина і довкілля: Антологія. У 2-х кн. – К., 1995.

Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні. – К., 1993.

Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К., 1992.

Опалинська М. В. Людина і навколишнє середовище. – Малин, 1995.

Павленко Ю. Екологічні аспекти індоєвропейської проблеми // Ойкумена. – 1993. – №1. – С. 28-35.

Природа і етнос / Відп. ред. В. С. Крисаченко. – К., 1994.

Природокористування: методологічні та соціальні проблеми оптимізації. – К., 1992.

Секуляризація духовного життя в Україні в епоху гуманізму. – К., 1991.

Сніжко В.В. Брама. – К.: Міленіум, 2005.

Сніжко В. Ідеологія Терену. – К., 2004.

Сніжко В.В. Нариси з психоетнічної екології України. – К., 2001.

Соціологічна думка України: Навчальний посібник. – К., 1996.

Стратій Я. М. І. Гізель про співвідношення природи і мистецтва // Філософська думка. – 1976. – № 2. – С.96-106.

Українознавство: Хрестоматія у 2-х кн. – К., 1996.

Українська душа. – К., 1992.

Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991.

Хижняк З. І. Києво-Могилянська Академія. – К., 1970.

Яришева Н. Ф. Основи природознавства. Природа України. – К., 1995.

Модуль 5

УКРАЇНА – МОВА

<i>Назви розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1. Мова в системі українознавства.	1
2. Мова і етнос. Мовна картина світу українців.	1
3. Мова як міра духовності людини і суспільства. Мова і культура. Мова в державотворенні та національній ідентифікації.	1
4. Українська мова у світі.	1
Форма контролю	семінар

☞ **Ключові слова:** мова, етнос, душа, міра культури, засіб пізнання, інструмент творення, духотворчий феномен мови, універсальна форма вираження буття і свідомості народу.

ЛІТЕРАТУРА

Єрмоленко С.Я. Мова й етнос // Українознавство в системі освіти. Міжнар. наук.-практ. конф. 28-30 березня 1996. – К.: Освіта, 1996. – С. 54-65.

Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності. – К.: Довіра, 1999. – 400 с.

Єрмоленко С. Українська мова в системі українознавства // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка: Українознавство. Вип. І, – К., 1994.

Житецький П. Нарис літературної історії української мови в XVII в. – Львів, 1941.

Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич, 1994.

Кононенко П.П. Українознавство: Підручник. – К., 1996.

Кононенко П.П. "Свою Україну любіть..." – К., 1996.

Кононенко П.П. Мова і майбутнє України // Українознавство. – 2003. – Ч. 6, 7-8.

Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Феномен української мови. – К., 2000.

Кононенко П.П., Пономаренко А.Ю. Українознавство: Конспект лекцій. – К.: МАУП, 2005.

Мова в системі українознавства: Дидактичний матеріал для слухачів курсів підвищення кваліфікації / Упор. А.Ю. Пономаренко, П.П. Кононенко та ін. – К.: Міленіум, 2005.

Мова державна – мова офіційна. – К., 1995.

Нариси з історії української мови: Хрестоматія. – К.: УАН, 1924.

Огієнко І. Історія української літературної мови. – К., 1995.

Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – Львів: Бібльос, 2001. – 60 с.

Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова? – К., 1993.

Погрібний А. Світовий мовний досвід та українські реалії. – К.: Медобори, 2003. – 72 с.

Потебня А.А. Мысль и язык. – К., 1993.

Русанівський В.М. Історія української літературної мови. – К., 2001.

Філологія як українознавство: Навч. посібник. – К., 2003.

Шевельов Ю. Українська літературна мова в першій половині двадцятого століття // Сучасність, 1987.

УКРАЇНА – НАЦІЯ, ДЕРЖАВА

<i>Назви розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1. Національна ідея, нація, націоналізм в українознавстві.	1
2. Роль національної свідомості на різних етапах суспільного розвитку. Дослідження національної свідомості та самосвідомості у вітчизняній та зарубіжній націології та історіософії. Нації, національні й етнічні меншини.	1
3. Державотворення в Україні: українознавчий вимір.	1
4. Проблема витоків української держави та державних утворень на території України в сучасній науці. Держава і нація.	1
5. Історична тяглість державотворчого процесу в Україні та причини його перервності.	1
6. Державне самоутвердження України в добу незалежності. Роль української держави у світі.	1
Форма контролю	семінар

 Ключові слова: нація, національна ідея, націоналізм, етнонаціональна держава, національна свідомість, нація і світова культура, нація в міжнародному процесі розвитку, держава, цивілізація, державотворчий процес, патріотизм, державницька ідеологія.

ЛІТЕРАТУРА

Актуальні проблеми історії державності України. — К., 1993.
Багалій Д. Історія Слобідської України. – Харків, 1990.
Брайчевський М. Вступ до історичної науки. – К., 1995.
Брайчевський М. Літопис Аскольда. – К., 2001.
Величко С. Літопис. – К.: Дніпро, 1991.
Винниченко В. Відродження нації: У 2 кн. – К., 1990
Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє. До ефективних суспільств. Доповідь Римському клубові. – К.: Основи, 1993.
Гончар О. Щоденники: У 3-х томах. – К.: Веселка, 2002.
Грушевський М. Історія України-Руси: В 10 т. – К., 1995.
Дейвіс Н. Європа. Історія. – К.: Основи, 2000.
Дорошенко Д. Нарис історії України. – Львів: Світ, 1991.
Енциклопедія українознавства: У 10 т. – Львів, 1993-2003.
Збірник наукових праць НДІУ МОН України. – Т. 1-7. – К., 2003-2005.
Ідзьо В. Кельтська цивілізація на території України. – Львів, 2002.

- Ільєнко І.** У пазурах двоглавого. – К., 2004.
- Історія української суспільно-політичної думки ХХ століття** / Упор. Т.Гунчак і Р. Сольчаник. – Торонто, 1984.
- Історія української школи і педагогіки** / Хрестоматія. Упор. О.О. Любара. – К.: Знання, 2003.
- Карпенко М.** Велесова книга. – К., 2004.
- Касьянов Г.** Теорії нації та націоналізму. – К.: Либідь, 1999.
- Кононенко П.** Національна ідея, нація, націоналізм. – К.: Міленіум, 2005.
- Кононенко П.П.** Українознавство: Підручник. – К., 1996.
- Кононенко П.П., Кононенко Т.П.** Український етнос: генеза і перспективи. – К., 2002.
- Костомаров М.** Книги буття українського народу. – К., 1991.
- Крисаченко В.** Українознавство. Хрестоматія: У 2 кн. – К.: Либідь, 1996.
- Лук'яненко Л.** Національна ідея і національна воля. – К.: МАУП, 2003.
- Максимович М.** Києвъ явился градомъ великимъ. – К.: Либідь, 1994.
- Малик Я., Вол Б., Чуприна В.** Історія української державності. – Львів: Світ, 1995.
- Націоналізм.** Антологія / Упорядкування О.Проценка та В.Лісового. – К.: Смолоскип, 2000.
- Павленко Ю.** Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства. – К.: Либідь, 1996.
- Павличко Д.** Українська національна ідея. – К.: Основи, 2004.
- Патріарх Філарет.** Доповіді...: У 5 т. – К., 2003.
- Потульницький В.** Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці). – К.: Либідь, 1992.
- Сміт Е. Д.** Національна ідентичність. – К.: Основи, 1996.
- Смолій В.А., Степанков В.С.** Українська державна ідея. Проблеми формування, еволюції, реалізації. — К.: Альтернативи, 1997.
- Терещенко Ю.І.** Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення старокиївської держави до кінця ХVІ ст.— К.: Перун, 1996.
- Токар Л.** Українознавчі виміри побудови громадянського суспільства в Україні // Українознавство. – 2003. – Число 4 (9). – С. 86-94.
- Трипільська цивілізація** у спадщині України. – К.: Просвіта, 2003.
- Україна – козацька держава.** – К.: Емма, 2004.
- Українська Центральна Рада.** Документи і матеріали у 2-х т.— К.: Наукова думка, 1996-1997.
- Фігурний Ю.С.** Історичні витоки українського лицарства. – К.: Стилос, 2004.
- Центральна Рада і український державотворчий процес** (До 80-річчя Центральної Ради) // Матеріали наук. конф. — К., 1997.
- Чорновіл В.** Твори: В 10 т. – К.: Смолоскип, 2005.
- Юркевич П.** З рукописної спадщини. – К., 1999.
- Ярошинський О.Б.** Волинь у роки Української національної революції середини ХVІІ ст. – К.: Стилос, 2005.

УКРАЇНА – КУЛЬТУРА

Назви розділів і тем	Кількість годин
1. Українська культура як світовий феномен: тяглість, синкретизм, універсалізм.	1
2. Витоки та основні етапи розвитку української національної культури.	1
3. Українська культура як визначальний чинник в системі пізнання і самопізнання українського народу.	1
4. Концентр «Україна – культура» в системі українознавства.	1
Форми контролю	семінар

 Ключові слова: культура, національна культура, світова культура, культура як творчість, культура і цивілізація, національне і загальнолюдське, культура як образ народу, міра розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

- Історія українського мистецтва: в 6 т. – К., 1968.
 Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1995.
 Горенко-Баранівська Л.І. Культура як українознавство. – К., 2003.
 Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? – Мюнхен: Сучасність, 1968.
 Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. – К., 1996.
 Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. – К., 1989.
 Історія української культури: В 5 т. – К.: Наукова думка, 2001-2003.
 Історія української школи та педагогічної думки. – К., 2001.
 Кононенко П.П. “Свою Україну любіть...”. – К., 1996.
 Кононенко П.П. Українознавство: Підручник. – К.: Либідь, 1996.
 Кононенко П.П. Українська література. Проблеми розвитку. – К., 1994.
 Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Феномен української мови. – К., 2000.
 Культура українського народу. – К.: Либідь, 1994.
 Культурне відродження в Україні: історія і сучасність. – Тернопіль, 1993.
 Лавріненко Ю. Розстріляне Відродження. – Мюнхен, 1959.
 Лосєв І.В. Історія і теорія світової культури: європейський контекст. – К.: Либідь, 1995.
 Мицько Х. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К.: Наукова думка, 1990.
 Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.
 Полонська-Василенко Н. Українська академія наук. Нарис історії. – К.: Наук. думка, 1993.
 Пославський І. Між Сходом і Заходом. // Дзвін. – 1990. – № 10.

Постмодернізм и культура. – М., 1991.
Січинський В. Чужинці про Україну. — Львів, 1991.
Сазоненко Г.С. Педагогіка успіху. – К., 2004.
Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.
Теорія та історія світової і вітчизняної культури. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1993.
Українознавство в системі освіти // Матер. Міжн. наук.-практ. конференції (28 - 30 березня 1996 р., Київ). – К.: Освіта, 1996.
Українознавство в системі освіти. – К., 2004.
Українська душа. – К., 1991.
Українська культура: історія і сучасність. Навч. пос. – Львів: Світ, 1994.
Українська народність. Нариси соціально-економічної і політичної історії. – К., 1990.
Українська художня культура. Навч. пос. – К., 1996 .
Український демократичний театр (дожовтневий період). – К., 1967.
Феномен української культури. – К., 1996.
Центральна Рада і український державотворчий процес: У 2-х книгах. – К., 1997.

Модуль 8

УКРАЇНА – ХУДОЖНЯ СЛОВЕСНІСТЬ

<i>Назви розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1. Роль і місце художньої словесності в просторі українознавства як інтегративної науки.	1
2. Література як засіб самовисвітлення, самовираження, самозбереження національної ідентичності українства.	1
3. Індивідуальний стиль митця і національний тип художнього мислення, світовідчуття та світорозуміння, їх взаємозумовленість.	1
4. Універсалістська місія української художньої словесності. Словесність як категорія національного.	1
Форма контролю	семінар

☞ **Ключові слова:** феномен слова, художня словесність, слово і внутрішній світ людини, народу, слово як пізнання, відображення і пророцтво, митець і слово, словесність як міра краси, правди і добра, слово в розвитку етнонаціональної ідеї.

ЛІТЕРАТУРА

Винниченко В. Між двох сил. – К., 1997.
Від коріння до крони: Українське оповідання XIX – початку XX століть. — К., 1993.

- Вовк Х.К.** Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995.
- Грушевський М.С.** Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – К.: Либідь, 1993.
- Єфремов С.** Історія українського письменства. – К., 1997.
- Кононенко П.П.** Українознавство. Підручник. – К., 1996.
- Кононенко П.П.** Українська література: Проблеми розвитку. – К., 1994.
- Костенко Л.** Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. – К., 2003.
- Костомаров М.** Слов'янська міфологія. – К.: Либідь, 1994.
- Кошелівець І.** Нариси з теорії літератури, випуск І. – Мюнхен, 1954.
- Нечуй-Левицький І.** Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. — Львів, 1876.
- Погрібний А.Г.** Крилиці, яким не зміліти. — К., 1994.
- Погрібний А.Г.** “Роздуми про наболіле, або Коли б ми вчилися так, як треба”. – К., 1999.
- Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті:** в 5 т. — К., 1987-1995.
- Українська література у портретах і довідках:** Давня література – література ХІХ ст. – К., 2000.
- Українська література ХХ століття:** Хрестоматія / Упорядники П.Кононенко, Є. Федоренко. – К.: Міленіум, 2005.
- Українське слово:** Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 4 кн. —К., 1994-1995.
- Українські думи та історичні пісні /** Упор. О.Таланчук. — К.: Веселка, 1990; 2-е вид., 1993.
- Українці: народні вірування, повір'я, демонологія.** К.: Либідь, 1992.
- Федоренко Є.В.** Хрестоматія української літератури. – Нью-Йорк, 1977.
- Філологія як українознавство:** Навчальний посібник / Укл. П.П.Кононенко та ін. – К., 2003.
- Чижевський Д.** Історія української літератури. – К., 1997.
- Чубинський П.П.** Мудрість віків. Кн. 1-2.— К.: Мистецтво, 1995.
- Шевчук В.О.** Дорога в тисячу років.— К., 1990.

Модуль 9

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

<i>Назви розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1.Україна як суб'єкт міжнародних відносин та геополітичних процесів: історико-культурний та теоретико-методологічний аспекти.	2
2. Україна і Схід.	1
3.Україна і Захід.	1

4.Українська діаспора: шляхи збереження національної ідентичності українців за кордоном.	1
5. Діяльність українознавчих центрів у діаспорі. Школи українознавства.	1
Форма контролю	семінар

☞ **Ключові слова:** *етнос, нація, держава у міжнародному спілкуванні, державні кордони, військо, торгівля, економіка, міжнародне право, інформаційні технології.*

ЛІТЕРАТУРА

- Історія України** / Відп.ред. В.А. Смолій. – К., 1997.
- Бачинський Ю.** Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки. – К., 1995.
- Винниченко І.** Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. – Житомир, 1992.
- Гаврилишин Б.** Дороговказ в майбутнє. Доповідь Римському клубові. – К., 1993.
- Дейвіс Н.** Європа. Історія. – К., 2000.
- Дьолог О.С.** Українознавчі культурні та освітні центри у діаспорі США і Канади // Збірник наукових праць НДІУ. Том 3. – К., 2004. – С. 502-505.
- Енциклопедія української діаспори.**— Київ, Нью-Йорк, Чикаго, Мельбурн, 1992.— Т.4: Австралія-Азія-Африка.
- Євтух В., Ковальчук О.** Українці в Канаді. – К., 1993.
- Зарубіжні українці.** – К.: Україна, 1991.
- Ільєнко І.** У пазурах двоглавого. – К., 2004.
- Калакура Я.С.** Українська історіографія. – К.: Генеза, 2004.
- Кононенко П.** «Свою Україну любіть...» — К., 1996.
- Кононенко П.** Національна ідея, нація, націоналізм. – К.: Міленіум, 2005.
- Кононенко П.** Українська література. Проблеми розвитку. — К., 1994.
- Кононенко П.П.** Українознавство: Підручник. – К., 1996.
- Косик В.** Франція та Україна. – К., 2004.
- Крисаченко В.** Українознавство: Хрестоматія-посібник у 2 кн.— К., 1996-1997.
- Наливайко С.** Індоевропейські таємниці України. – К.: Просвіта, 2004.
- Січинський В.** Чужинці про Україну. — К., 1992.
- Сніжко В.** Ідеологія Терену. – К., 2002.
- Терещенко Ю.І.** Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення старокиївської держави до кінця XVI ст.— К., 1996.
- Україна XVII ст. Між Заходом та Сходом Європи.**— Київ-Венеція, 1996.
- Українознавство в розбудові держави.**— К., 1994.
- Українознавство: стан, проблеми, перспективи розвитку.**— К., 1993.
- Українська діаспора в Росії: стан, проблеми, перспективи.** – К., 2004.
- Українська література** в загальнослов'янському і світовому літературному контексті.— К., 1987-1994.

УКРАЇНА – МЕНТАЛЬНІСТЬ, ДОЛЯ

<i>Назви розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1. Ментальність як вимір історичного та сучасного буття українського народу. Поняття ментального в сучасних українознавчих дослідженнях (персоналії та основні праці).	1
2. Прояви українського менталітету в національній культурі. Українська ментальність і міжетнічні взаємини.	1
3. Ментальність і процеси державотворення.	1
4. Роль характеру в долі людини і нації. Проблема волі.	1
Форма контролю	семінар

🔑 **Ключові слова:** ментальність і доля, рід, етнос, нація, природа, культура, мова, національний характер, риси буття й свідомості, характер почуттів, мислення, життєдіяльності, етнонаціональне, загальнолюдське.

📖 ЛІТЕРАТУРА

- Бичко А.К.** Сократівська “внутрішня людина” в ментальності українців.— Україна-Греція: історія та сучасність. — К., 1993.
- Бойко Ю.** Шлях нації // Філософсько-світоглядні засади Українського націоналізму. – Париж-Київ-Львів: Українське слово, 1992.
- Ващенко Г.** Хвороби в галузі національної пам’яті. – К., 2003.
- Грушевський М.С.** Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991.
- Кононенко П.П.** Українознавство: Підручник. – К., 1996.
- Кононенко Т. Г.С.** Сковорода – приятель мудрості українського терену. На пошану 280-ої річниці з дня народження // Українознавство. – 2003. – С. 40–43.
- Кононенко Т.П.** До питання визначення основної літературної форми філософських творів Григорія Сковороди // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Том III. – К., 2004. – С. 392–398.
- Кононенко Т.П.** Ідейні настанови Григорія Сковороди в методологічній культурі нової філософії (до джерел історіографії філософських методологій) // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Том IV. – К., 2005. – С. 355–366.
- Крисаченко В.** Українознавство. Хрестоматія. Кн. в 2-х т. – К.: Либідь, 1996.
- Кульчицький О.** Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства. Т. 1-2. – Мюнхен—Н-Й., 1942.

- Липа Ю. Призначення України // Просвіта. – Львів, 1992.
- Липа Ю. Провінція // Розбудова держави. — Торонто, 1957.
- Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом // Історичні есе. – К., 1994.
- Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К.: Генеза, 1996.
- Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К.: Обереги, 1992.
- Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: Синто, 1993.
- Сніжко В.В. Нариси з психоетнічної екології України. – К., 2001.
- Українська душа. – К., 1992.
- Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1992.
- Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал. – Мюнхен-Тернопіль, 1992.
- Ярема Я. Українська педагогічна думка Галичини в іменах. – Львів, 2003.

Модуль 11

ДОСВІД ТА УРОКИ БУТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ. УКРАЇНА – ІСТОРИЧНА МІСІЯ

Назви розділів і тем	Кількість годин
1. Досвід та історичні уроки як наукові категорії, синтезована форма прояву закономірностей історичного процесу.	1
2. Досвід і уроки буття українського народу в системі українознавства: етнонаціогенез та державотворення.	1
3. Досвід та уроки буття українців у складі інших держав.	1
4. Концепція історичної місії народу як розуміння його визначеної природою самодостатності, як частки вселюдства, як природної доцільності й рівноправності серед інших; як необхідності повної самореалізації в ім'я блага кожного народу й вселюдства.	1
Форма контролю	семінар

 Ключові слова: *природне покликання людини, народу, географія України, Україна – Схід, Захід, Північ, Південь, світові магістралі розвитку освіти, науки, релігії, культури, роль України в минулому, сучасному, майбутньому.*

ЛІТЕРАТУРА

- Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – К.: Наукова думка, 1991-1997.
- Грушевський М. На порозі нової України. — К., 1991.

Дорошенко Д. Огляд української історіографії. — К., 1990.
 Кононенко П. Національна ідея, нація, націоналізм. — К.: Міленіум, 2005.
 Кононенко П.П. Українознавство: Підручник. — К.: Либідь, 1996.
 Кононенко П. «Свою Україну любіть...» — К.: Твім Інтер, 1996.
 Мала енциклопедія етнодержавознавства. — К.: Генеза, 1996.
 Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України. — Львів: Світ, 1994.
 Ткаченко О, Ресніт О. Україна на межі цивілізацій. — К., 1995.
 Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: У 2-х т. — К.: Основи, 1995.
 Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький.— К., 1996.
 Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації.— К.: Альтернативи, 1997.
 Українознавство в розбудові держави // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.— К., 1994.
 Українознавство: Ювілейний збірник.— К., 1996.
 Ухвали III світового Форуму українців. — К., 2001.
 Центральна Рада і український державотворчий процес // Матеріали наукової конференції у 2-х част.— К., 1997.

Модуль 12

УКРАЇНОЗНАВСТВО В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

<i>Назва розділів і тем</i>	<i>Кількість годин</i>
1. Українознавство в змісті національної освіти й виховання.	1,5
2. Українознавство як інтегративне явище в навчально-виховному процесі.	1,5
3. Родина, школа, суспільство і українознавчі цінності.	1
4. Наукове й навчально-методичне забезпечення курсу «Українознавство».	1
5. Методика викладання українознавства в загальноосвітньому навчально-виховному закладі.	4
6. Українознавство в системі позаурочної та позашкільної роботи.	1
7. Сучасні освітні технології у викладанні українознавства.	1
8. Роль НДІ українознавства МОН України в системі українознавчої політики.	1
9. Українознавство в загальноосвітньому навчальному закладі: проблеми, реалії, перспективи.	2
Форми контролю	семінар, круглий стіл

🔑 **Ключові слова:** освіта, інтегративний курс, міжпредметні зв'язки, національне виховання, школа-родина, філософія родинності, дистанційне навчання, сучасні освітні технології, українознавчі цінності.

ЛІТЕРАТУРА

Антонець М.Я. Джерело педагогічної наснаги: Родинознавче виховання // Рідна школа. — 1992. — № 11-12. — С. 20-24.

Антонюк В. Прийти на світ людиною: Мовно-інтонаційний аспект родинного виховання // Рідна школа. — 1995. — № 6. — С. 16-17.

Ващенко Г. Загальні методи навчання. — К., 1997.

Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні. — Мюнхен: ЦК СУМ, 1957.

Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. — Львів, 1996.

Від коріння до крони: Українське оповідання XIX- початку XX століть. — К., 1993.

Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. — К.: Мистецтво, 1995

Героїчний епос українського народу: Хрестоматія. Навч. посібник / Упор. та приміт. О.М.Таланчук, Ф.С.Кислого; Передмова О.М.Таланчук. — К.: Либідь, 1993.

Грушевський М. “Малоросійські пісні” Михайла Максимовича і їх роль в розвитку українознавства // Народна творчість та етнографія. — 1996. — № 5-6. — С. 27-37.

Грушевський М. Духовна Україна. — К.: Либідь, 1994.

Грушевський М.С. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. — К.: Либідь, 1993-1996.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? — Мюнхен: Сучасність, 1968.

Дитина: Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. — К.: Освіта, 1993.

Дробноход М. Філософія екологічної освіти // Освіта. — 1996. — 26 травня.

Етнопедагогіка: Програми і робочі плани / Мін. освіти України; Навч.-метод. каб. вищої освіти, Кам'янець-Подільський пед ін-т. — К.: НМК ВО, 1993.

Єфремов С. Українознавство: Показчик потрібної для самоосвіти літератури. — К.: Вид. Всеукр. кооперат. вид. союзу, 1920.

Історія релігії в Україні / За ред. А.Колодного. — К.-Д., 2003.

Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О. Любара. — К.: Знання, 2003.

- Клінчак Г.** Школа-родина — основна ланка виховання національно свідомих дітей // Державна ідеологія в сучасній Україні: Матеріали наук.практ. конф., 20 травня 1994 р.— К., 1995.— С. 70-73.
- Кононенко М.П.** Не заважай живому жити! (Роздуми педагога-експериментатора з приводу програми гуманізації освіти)// Освіта.— 1993.— 20 жовтня.— С. 10.
- Кононенко П.П.** Концепція національної системи освіти // Українознавство: Концепції, програми, документи. — К., 1995. — С. 29-42.
- Кононенко П.П.** «Свою Україну любіть...» — К.: Твім Інтер, 1996.
- Кононенко П.П.** Українознавство: Підручник. — К.: Либідь, 1996.
- Кононенко П.П.** Українська література. Проблеми розвитку. — К., 1994.
- Кононенко П.П., Кононенко Т.П.** Освіта ХХІ ст. Філософія родинності. — К., 2001.
- Кононенко П.П., Кононенко Т.П.** Феномен української мови. — К., 2000.
- Кононенко П.П., Пономаренко А.Ю.** Українознавство: Конспект лекцій. — К.: МАУП, 2005.
- Кононенко П.П., Токар Л.К., Маляренко Л.П.** Українознавство в системі освіти.— К., 1996.
- Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні.**— К.: Школяр, 1997.
- Концепція інтегрованої українознавчої валеологічної освіти в Україні.** — К., 1996.
- Концепція школи нової генерації — української національної школи-родини** // Авт.: Кононенко П.П., Стельмахович М.Г. та ін. // Вісн. Київ. ун-ту: Українознавство.— 1994.— Вип. 1.— С. 32-71.
- Космос Древньої України.** Трипілля-Троянь: Міфологія. Філософія. Етногенез. VI тис. до н.е. — I тис. н.е.— К., 1992.
- Крисаченко В.С.** Українознавство: Хрестоматія-посібник: У 2-х кн. / Передмова П.Кононенка.— К.: Либідь, 1996, 1997.
- Кузь В, Руденко Ю., Губко О.** Українська козацька педагогіка і духовність / За заг. редакцією Ю.Руденка. — Умань, 1995.
- Культура українського народу:** Навч. посібник.— К.: Либідь, 1994.
- Мицько Х.** Острозька слов'яно-греко-латинська академія. — К.: Наукова думка, 1990.
- Мінченко Т.** Виховання національної самосвідомості засобами українознавства (з досвіду роботи ЗНЗ №40 м.Чернівці) // Українознавство. — 2003. — Число 4 (9). — С. 160-161.
- Мова в системі українознавства:** Дидактичний матеріал для слухачів курсів підвищення кваліфікації / Упор. А.Ю. Пономаренко, П.П. Кононенко та ін. — К.: Міленіум, 2005.

- Нечуй-Левицький І.** Світогляд українського народу (Ескіз української міфології).— К.: Обереги, 1992.
- Огієнко І.** Українська культура. — К., 1991.
- Панько Т.** Мова в утвердженні України як самостійної держави // Розбудова держави. — 1994.— № 11.— С. 35-41.
- Півторак Г.** Українці: Звідки ми і наша мова.— К.: Наук. думка, 1993.
- Погрібний А.Г.** Криниці, яким не зміліти.— К., 1994.
- Погрібний А.Г.** Роздуми про наболіле, або “Коли б ми вчилися так, як треба”. — К., 1999.
- Полонська-Василенко Н.** Українська академія наук. Нарис історії. — К.: Наук. думка, 1993.
- Січинський В.** Чужинці про Україну. — Львів, 1991.
- Сазоненко Г.** Місія закладу: дух ліцею, українознавство, родинність, життєва компетентність // Українознавство. — 2002. — № 1-2. — С. 96-109.
- Сазоненко Г.С.** Педагогіка успіху. — К.: Гнозис, 2004. — 684 с.
- Сазоненко Г.С.** та ін. Перспективні освітні технології. — К., 2000.
- Сазоненко Г.С.** Українознавство — філософія освіти гуманітарного ліцею // Дивослово. — 1995. — № 10-11.
- Сірополко С.** Історія освіти в Україні. — К.: НД, 2001.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури.** Курс лекцій. — К.: Либідь, 1993.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури.** Підручник. — Львів: Каменяр, 1992.
- Ткач М.** Дерево роду.— К.: Анфас, 1995.
- Українознавство в національній школі:** Посібник для вчителів / За ред. дійсн. чл. АПН України М.Стельмаховича.— Івано-Франківськ, 1995.
- Українознавство в системі освіти** // Матер. Міжн. наук.-прак. конференції (28 - 30 березня 1996 р., Київ). — К.: Освіта, 1996.
- Українознавство:** Науковий бібліографічний довідник у 2-х т., 4 частинах. Ч.1. Загальна українознавча бібліографія. — К.: Українська ідея, 2002.
- Українознавство:** Навчальна програма нормативної дисципліни для середніх загальноосвітніх закладів. — К.: Міленіум, 2004.
- Українознавство:** Навчальна програма нормативної дисципліни для вищих закладів освіти. — К.: Міленіум, 2004.
- Українознавство.** Стандарт навчально-інтегративного курсу. Наук. керівник стандарту П.П.Кононенко // Українознавство: Концепції, програми, документи.— К., 1995.— С. 81-198.
- Українознавство в системі освіти:** Навчальний посібник. — К.: Міленіум, 2004.
- Українська душа.** — К., 1991.
- Українська культура: історія і сучасність.** Навч. пос. — Львів: Світ, 1994.

Українська національна школа: корінням в етнос, вершиною в світову культуру // Київ. правда.— 1992.— 10 листопада.

Українська художня культура. Навч. пос. — К., 1996 .

Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 4 кн. —К., 1994-1995.

Українське шкільництво за межами України // Золоті ворота.— 1993.— № 3 — С. 34-41.

Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки: Метод. реком. / Укл. С.К.Стефюк.— К.: ІСДОО, 1995.

Чепурко Б. Небесна родина: мовно-звичаєві студії.— Львів, 1994.

Чубинський П.П. Мудрість віків. Кн. 1-2.— К.: Мистецтво, 1995.

ТЕМИ ПІДСУМКОВИХ РОБІТ

1. Концепція українознавства: історична ретроспекція та сучасний стан розробки.
2. Історія становлення та етапи розвитку українознавства.
3. Становлення українознавства як наукової системи знань: історичний досвід та проблеми сучасного розвитку.
4. Українознавство як методологія розвитку науки, освіти, виховання, державотворення в Україні.
5. Етнонаціональний розвиток українців і українознавство.
6. Етнонаціональна ідея в системі українознавства.
7. Історіографія українознавства як засіб систематизації і вивчення досвіду та уроків буття українського народу.
8. Українознавство як наукова система знань: взаємодія з іншими науками.
9. Українознавство як навчальна дисципліна: наукові засади та досвід впровадження в систему освіти.
10. Роль літописів у розвитку українознавства.
11. Центри українознавчих досліджень в Україні та діаспорі.
12. Джерела українознавства, їх значення в розвитку науки.
13. Пам'ятки матеріальної та духовної культури княжої доби як українознавче джерело.
14. Документальні видання з історії голодоморів 20, 30, 40-х рр. в Україні як українознавче джерело.
15. Історичний досвід та уроки буття народу в системі українознавства.
16. Історична тяглість державотворчого процесу в Україні: причини та уроки його перервності. Роль української еліти.
17. Прояв загального і особливого в українській державотворчій спадщині (часу Кия й Аскольда, Київсько-Руської, Галицько-Волинської, Козацької держав, УНР, УРСР та незалежної України).
18. Перебування українців у складі інших держав (Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської, Австро-Угорської імперій та Союзу РСР): уроки бездержавності.
19. Взаємозалежність і взаємовплив державотворчих процесів в Україні і розвитку українознавства.
20. Розвиток українознавства в умовах державної організації суспільного життя та бездержавності.
21. Досвід та історичні уроки державотворчого процесу в незалежній Україні.
22. Громадянське суспільство в Україні: історія формування та проблеми розвитку.
23. Уроки української національно-демократичної революції (1917 – 1920-ті рр.).
24. Україна і світ: уроки минулого і сучасність.

25. Україна і українці у світовому цивілізаційному просторі.
26. Досвід і уроки міждержавних економічних, політичних та соціокультурних відносин України-Русі з європейським світом.
27. Досвід та уроки міжнародних відносин і зарубіжних зв'язків українців періоду XVI – XVIII століть.
28. Міжнародні культурні зв'язки українського народу в умовах бездержавності та їх роль у культурно-національному відродженні (XVIII – XIX ст.).
29. Зовнішньополітична діяльність УНР, Гетьманату, Директорії в розв'язанні та реалізації ідей української національно-демократичної революції.
30. Українознавство як засіб пізнання світу і самопізнання українців в навколишньому світі.
31. Козацтво як генератор консолідації та формування національної держави українців.
32. Формування української нації, її політичне самовизначення в першій половині XX століття. Сутність і роль національної ідеї.
33. Досвід та уроки практичної реалізації ідеалів нації в умовах відродження української державності (90-ті рр. XX – поч. XXI ст.).
34. Етнонаціональний розвиток українського народу, витоки та основні етапи.
35. Проблеми етносу та етногенезу в українознавстві.
36. Етнічні процеси в Київській Русі: гіпотези, теорії, реальність.
37. Галицько-Волинське королівство – етнічна держава українців.
38. Націогенез українців в умовах бездержавності.
39. Українська національна справа в добу тоталітаризму.
40. Природа України як визначальний чинник формування та розвитку українського етносу.
41. Розгортання України як геополітичної реальності у часі та просторі.
42. Проблеми відновлення та гармонізації етно-екологічної цілісності України.
43. Демографічні наслідки руйнування автентичного середовища українського народу. Етноцид XX століття.
44. Українська мова як засіб пізнання України і українства.
45. Мова і процес національної самоідентифікації українців.
46. Мова як чинник національної консолідації та державотворення.
47. Українська мова у світі.
48. Національна культура в системі українознавства.
49. Національна культура в процесах етно-, націо-, державотворення.
50. Культурно-національне відродження в Україні в кінці XIX – поч. XX ст.
51. Українська культура в умовах нової соціальної реальності (кінець XX – поч. XXI ст.).
52. Правова культура українців: історичні традиції та сучасні виміри.

53. Українська національна культура як світовий феномен.
54. Українська художня словесність в системі українознавства.
55. Універсалістська місія української художньої словесності. Українська художня словесність як джерело знань про Україну і українство.
56. Фольклор як українознавча дисципліна.
57. Відображення народного світогляду в українському фольклорі.
58. Відображення української національної ідеї в історичних піснях літературного походження.
59. Науково-світоглядні та освітньо-виховні засади навчального курсу «Українознавство».
60. Українознавство та формування характеру, активної етнонаціональної, державницької волі та позиції особистості.
61. Освіта, наука, виховання як засоби боротьби проти ідеологічної експансії, захисту віри і незалежності українців.
62. Українська наука, освіта, виховання в контексті загальноєвропейського цивілізаційного розвитку.
63. Релігія і розвиток української самосвідомості, етики, культури.
64. Українознавство як нормативна навчальна дисципліна.
65. Українознавча спадщина М.Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка, І. Франка, В. Вернадського, С. Єфремова, Б. Грінченка, Г. Ващенка (за вибором).
66. Світочі українознавства.
67. Роль Науково-дослідного інституту українознавства МОН України в розвитку українознавчої теорії й практики.
68. Провідні зарубіжні центри українознавства.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Українознавство в системі наук і навчальних дисциплін.
2. Концептуальні основи українознавства.
3. Історія становлення та етапи розвитку українознавства.
4. Концентри українознавства: сутність та роль у творенні системи інтегративного знання.
5. Стан та напрямки розвитку сучасного українознавства.
6. Пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу як джерела українознавства.
7. Знання про українців, Україну в зарубіжних джерелах Заходу, Сходу, Півночі, Півдня.
8. Український етнос: витоки та основні етапи розвитку.
9. Доля українського етносу в зарубіжних країнах.
10. Основні концепції етногенезу в українознавстві. Етнос, народ, нація.
11. Язичництво і різні гілки християнства в українській історії.
12. Українські літописи і розвиток українознавства.
13. Роль козацтва в здійсненні процесів етнонаціонального розвитку.
14. Національно-визвольна боротьба XVI – XVIII ст. і розвиток національно-державницької ідеології.
15. Т. Шевченко і українознавство.
16. Українська суспільно-політична думка XIX – XX століть.
17. Національно-визвольний рух в Україні в першій половині XX ст.
10. Етноцид в українській історії.
11. Роль природи у формуванні людини та нації. Природа і доля народу.
12. Вплив природи на інтелект і мораль, на творення мови.
13. Органічна єдність розвитку природи і людини. Проблеми характеру і волі.
14. Образно-символічне сприйняття природи українською людиною. Найдавніші вірування населення України.
15. Взаємозумовленість екологічної, соціальної та духовної кризи. Чорнобиль.
16. Чужоземна експлуатація української природи в різні історичні епохи.
17. Природоохоронне законодавство та екологічне право України. Охорона ландшафтів.
18. Геополітика і геостратегія України.
19. Мова як феномен. Мова в системі українознавства.
20. Людина, природа, мова, держава.
21. Мова і етнос. Мова в самопізнанні й самотворенні народу.
22. Мова в державотворенні та національній ідентифікації.
23. Доля мови – доля культури, нації і держави.

24. Українська мова у світі.
25. Українознавча мовна освіта.
26. Проблема витоків української держави та державних утворень на території України в сучасній науці.
27. Національна ідея, нація, націоналізм в українознавстві.
28. Визначальні чинники самоусвідомлення і самовияву української нації, народу.
29. Головні чинники розвитку національної свідомості (етнічні, економічні, ідеологічні, політичні, регіональні, культурні тощо).
30. Національна свідомість і сучасний державотворчий процес в Україні.
31. Держава, її місце в житті народу.
32. Етапи українського державотворення. Причини і наслідки його перервності.
33. Київська Русь – історична віха української державності. Галицько-Волинська держава.
34. Уроки життя українського народу в складі інших держав (Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської та Австро-Угорської імперій).
35. Українська козацька держава Богдана Хмельницького.
36. Значення Центральної Ради у розвитку державотворчої традиції в Україні. Гетьман Скоропадський. Директорія.
30. Українознавство в процесі відродження України першої третини XX століття.
31. Державотворчі концепції Д. Донцова, М. Грушевського, В. Винниченка, В. Липинського, С. Коновальця, С. Бандери, В. Мельника, І. Багряного, Ю. Бойка-Блохіна, Є. Маланюка, Я. Стецька.
32. Дисидентський рух у процесі державотворення.
33. Громадянське суспільство в Україні: історія формування та проблеми розвитку.
34. Взаємозалежність державотворення і розвитку українознавства.
35. Державне самоутвердження України в добу незалежності.
36. Відомі творці і провідники української національно-державницької ідеї.
37. Поняття *культура, національна культура, культурогенез* в українознавстві.
38. Матеріальна і духовна культура українців.
39. Генеза і тяглість української культури.
40. Загальнолюдські культурні цінності, їх співвідношення з поняттям «національна культура».

41. Трипільська протокультура та її місце в українському культурогенезі.
42. Культурна традиція Київської Русі.
43. Українська барокова культура як квінтесенція національного духу, братства в Україні.
44. Києво-Печерська лавра, Острозька і Києво-Могилянська академії як науково-освітні й культурні центри національного відродження XVII-XVIII ст.
45. Внесок українців у світову культуру.
46. Українське національно-культурне відродження у 20-х роках XX ст.
47. Нищення українського авангарду в 1930-1960 рр.
48. Наука – культура – ідеологія: історичні уроки і реалії взаємодії.
49. Філософські погляди Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Іларіона, Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки.
50. Філософія кордоцентризму. Концепція української філософії серця в творчості П. Юркевича.
56. Українська культура в контексті сучасних світових культур.
57. Відбиття духовного світу українців у визначних пам'ятках літератури доби Київської Русі.
58. Українознавча змістовність літературних пам'яток доби Середньовіччя.
59. Буття нації і слова в творчості Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини, О. Довженка, О. Гончара, Д. Павличка, В. Симоненка, В. Стуса, Ліни Костенко.
60. Відображення історії українського народу в різних жанрах народнопоетичної творчості.
61. Словесність як категорія національного. Універсалістська місія української художньої словесності.
62. Україна як суб'єкт міжнародних відносин та геополітичних процесів.
68. Взаємодія праукраїнських етнодержавних утворень з державними утвореннями сусідніх етносів.
69. Україна і світ у княжу добу.
70. Україна і Схід: історичний екскурс, взаємодія культур.
71. Україна і Захід: історичний екскурс, взаємодія культур.
72. Козацтво як світовий феномен.
73. Колоніалістська та асиміляторська політика Росії в Україні.
74. Українська діаспора: шляхи збереження національної ідентичності українців за кордоном.
75. Значення міжнародних зв'язків у самопізнанні й самотворенні українського народу.

76. Ментальність, національна свідомість і самосвідомість.
80. Прояви українського менталітету в національній культурі.
81. Риси українського характеру як складова структури ментального.
82. Ментальність і процеси державотворення.
83. Досвід та уроки буття як один із визначальних параметрів предмета українознавства, прояву його інтегративної сутності.
84. "Велесова книга", "Історія Русів", синтезуючі праці Д. Бантиш-Каменського і М. Максимовича, історіософські погляди Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша. "Книги буття українського народу" як перша праця з узагальнення досвіду і уроків вітчизняної і всесвітньої історії.
85. Причини і уроки розпаду СРСР.
86. Історичні уроки державотворчого процесу в незалежній Україні.
92. Історична місія України і українства.
93. Школи українознавства у зарубіжних країнах.
94. Світочі українознавства.
95. Українознавство і розвиток національної освіти і виховання.
96. Сучасні освітні технології у викладанні українознавства.
97. Українознавство як інтегративне явище в навчально-виховному процесі.
98. Роль НДІ українознавства Міністерства освіти й науки України в системі українознавчої політики.
99. Українознавство в загальноосвітньому навчальному закладі: проблеми, реалії, перспективи.
100. Родина, школа, суспільство і українознавчі цінності.